

Розвиток соціальної сфери у контексті бюджетно-податкової політики (питання теорії і практики)

У статті досліджено теоретичні засади розвитку соціальної сфери як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Наведено власне бачення автора щодо сутності даного поняття. Проаналізовано роль податків та бюджету у розвитку соціальної сфери. Обґрунтовано необхідність розробки довгострокової політики фінансування соціальної сфери.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна інфраструктура, соціальна політика, соціально орієнтована економіка, соціально-економічний процес, соціальна спрямованість.

В статье исследованы теоретические основы развития социальной сферы как отечественных, так и зарубежных ученых. Приведен собственный взгляд автора на суть данного понятия. Проанализирована роль налогов и бюджета в развитии социальной сферы. Обоснована необходимость разработки долгосрочной политики финансирования социальной сферы.

Ключевые слова: социальная сфера, социальная инфраструктура, социальная политика, социально ориентированная экономика, социально-экономический процесс, социальная направленность.

This article explores the theoretical foundations of social sector both domestic and foreign scholars. An author's own vision of the essence of the concept. Analyzed the role of tax and budget in the development of social sphere. The necessity of developing long-term policy of financing the social sphere.

Keywords: Welfare, social infrastructure, social policy, social-oriented economy, socio-economic processes, social orientation.

Постановка проблеми. Загальносвітовою тенденцією в період переходу від індустріального рівня розвитку суспільства до постіндустріального є зростання рівня соціалізації економіки. Остання створює сприятливі умови як для духовного, так і для матеріального життя, оскільки якість, асортимент і доступність послуг, що надаються, є важливою складовою формування високого рівня життя населення. У свою чергу, соціалізація економіки розглядається як один із важливих чинників переходу до сталого розвитку економіки в цілому. Останнім часом помітно зростає роль і значення цього фактора не лише в розвитку, а й у реформуванні економіки України [12, с. 6].

В Україні, як і в будь-якій іншій державі, основним показником соціалізації економіки є підвищення добробуту та якості

життя. На жаль, у нашій державі досі спостерігається тенденція до зниження показників якості та рівня життя. А це значить, що значна частина населення продовжує залишатися бідними. Бідність, як відомо, «лікується» розвитком економіки в цілому і соціальної сфери зокрема, створенням нових робочих місць, тобто соціалізацією економічної сфери. В основу розвитку останньої має бути покладена соціальна домінанта інтенсивного економічного розвитку та інноваційного відтворення. Водночас мають бути враховані моральні та духовні аспекти розвитку та вдосконалення виробництва. Адже економіка – це не лише частина загального механізму суспільного розвитку, всі елементи якого взаємодіють один з іншим і однаково важливі. Стабільність і життєздатність держави визначаються перш за все рівнем моральності та духовного розвитку громадян, а не лише станом економіки [12, с. 20].

Україна як соціальна держава формує стандарти матеріального добробуту, освіти, охорони здоров'я та надає соціальну підтримку верствам населення, які її потребують [19, с. 15].

На сучасному етапі державотворення конкурентоспроможність країни залежить від рівня розвитку людського капіталу, який визначається соціальним благополуччям суспільства. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів постає потреба у вдосконаленні якості надання соціально-культурних послуг населенню, підвищенні результативності роботи державних установ, що залежить як від економічних можливостей держави, так і від того, наскільки ефективно розпорядники бюджетних коштів управляють цими фінансовими ресурсами. Відтак важливим є питання об'єктивного визначення потреб суспільства у коштах на соціальні потреби [1, с. 190].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Наукові основи формування соціальної сфери – це система наукових знань, які складають теоретичну базу практики її розвитку. Ґрунтовним розробкам теоретичних положень і механізмів функціонування соціальної сфери присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Серед них роботи Д. Ашауера, Р. Брейера, А. Гриценка, Б. Данилишина, М. Долішнього, Дж. Еліасона, Х. Зінгера, С. Злупка, Т. Кемпбелла, В. Красовського, В. Куценко, А. Пезенті, С. Писаренко, У. Садової, П. Самуельсона, П. Синяєвої та інших [13, с. 32].

Втім, варто зауважити, що остаточний зміст поняття «соціальна сфера» ще досі не встановлено, а власне визначення її не є однозначним, що й обумовило актуальність обраної теми.

Метою даної статті є дослідити сутність поняття «соціальна сфера» та визначити роль і значення податків та бюджету в розвитку соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. Можна наголосити, що соціальна сфера, як один з найактивніших елементів усіх соціальних процесів, є частиною економічної системи, функціональним призначенням якої є надання соціальних послуг. У цьому випадку поняття «сфера» слід розглядати як сукупність видів економічної діяльності, що мають чітко виражену спільність функцій, особливе призначення в суспільному поділі праці та низку характеристик, що істотно відрізняють ці види економічної діяльності від матеріального виробництва. Інтерпретуючи визначення Л.М. Кликича, можна сказати, що соціальна сфера – це такий сегмент економіки, який характеризується певним змістом конкретної праці, це найбільш перспективна сфера економіки зі специфічними суб'єктивними відносинами та зв'язками на стадії обміну [12, с. 17].

Поряд із поняттям «соціальна сфера» в економічній науці використовується поняття «соціальна інфраструктура». При цьому існують активні дискусії стосовно їх розмежування. Більшість точок зору щодо трактування соціальної інфраструктури можна звести до двох основних позицій:

1. Соціальна інфраструктура розглядається як комплекс галузей соціального призначення, тобто прямо або опосередковано отожднюється з соціальною сферою. Зокрема, Н.А. Плащинський розуміє під соціальною інфраструктурою сукупність галузей, пов'язаних із формуванням інтелектуального потенціалу суспільства. Результат її функціонування автор вбачає у наданні соціальних послуг, які сприяють підвищенню життєвого рівня народу [17, с. 48]. А.Ю. Шаріпов розглядає соціальну інфраструктуру як сукупність галузей, підгалузей і видів діяльності, функціонально спрямованих на виробництво та реалізацію послуг і духовних благ для населення [28, с. 25]. Подібні думки висловлюють С.Г. Важенін [3, с. 12], В.Г. Канін [9, с. 15] та ін.

2. Під соціальною інфраструктурою розуміється сукупність матеріальних об'єктів, що забезпечують загальні умови для ефективної діяльності людини в усіх сферах суспільного життя (праці О.М. Алімова, О.І. Кочерги, А.А. Мазаракі, М.М. Некрасова, Ю.Б. Рандалова, Ж.Т. Тощенко та ін. [10, 15, 22, 25]). Так, М.М. Некрасов її розглядає як «комплекс підприємств, споруд і закладів, що забезпечують на певній території необхідні матеріальні та культурно-побутові умови життя населення, а саме: Житловий фонд, заклади науки, культури і мистецтва, загальної та професійної освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, підприємства торгівлі та комунального господарства, споруди спортивного й оздоровчого призначення, пасажирський транспорт» [15, с. 46]; О.І. Кочерга, А.А. Мазаракі – «сукупність об'єктів, підприємств, організацій і закладів, діяльність яких спрямована на задоволення особистих потреб, у тому числі через надання послуг матеріального та нематеріального характеру, забезпечення життєдіяльності, інтелектуального розвитку та високої суспільної активності людей, тобто як одну з підсистем суспільного відтворення, що покликана створювати загальні умови розвитку» [10, с. 83].

На думку В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук, соціальну сферу слід розглядати як сукупність матеріальних і трудових ресурсів, а також різноманітних відносин, які виникають у процесі їх взаємодії. Соціальна інфраструктура є лише її частиною. Наприклад, освіта представлена об'єктами дошкільного виховання (ясла, дитячі садки), школами, училищами, вищими навчальними закладами; культура – клубними, бібліотечними й іншими закладами, на базі яких надаються різноманітні за змістом і формою послуги [11, с. 14].

Уже в перших вітчизняних роботах було запропоновано комплексно-блоковий підхід до вивчення структури соціальної інфраструктури. В.М. Проскураковим та А.І. Самоукінін запропонований поділ галузей соціальної сфери з урахуванням їх економічної ролі в сучасному відтворювальному процесі. Як зазначають автори, освіта, культура та мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура і спорт утворюють базовий структурний комплекс сфери послуг. Його значення полягає в одночасному відтворенні сукупного працівника та особистості, а компоненти безпосередньо впливають на ефективність суспільного виробництва шляхом формування загальноосвітніх і професійних знань, виробничих навичок працівників, їх фізичного та морального благополуччя. Ж.Т. Тощенко поділяє всі об'єкти на групи залежно від конкретних видів життєдіяльності суспільного індивіда. В тому числі виділяється інфраструктура діяльності в сфері духовної культури (комплекс умов для освіти, підвищення культурного рівня та організації відпочинку). Ю.Б. Рандалов і Ц.Б. Будаєва пропонують визначати основні елементи соціальної інфраструктури шляхом об'єднання однорівневих споріднених об'єктів у підсистеми, зокрема освітньо-духовну, яка забезпечує розвиток та задоволення пізнавальних і духовних потреб.

На думку В.І. Куценко, найбільш прийнятною є позиція, згідно з якою соціальна сфера розмежується на дві складові: соціально-побутову та соціально-культурну. Такий поділ сприяє вивченню ефективності міжгалузевих зв'язків і встановленню на цій основі оптимальних пропорцій між галузями та відображає в загальному вигляді розмежування об'єктів за їх функціональним призначенням. Якщо соціально-побутова складова спрямована на створення умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище), задоволення її потреб у належних умовах життя, то соціально-культурна – сприяє відтворенню моральних, духовних, інтелектуальних і значною мірою фізичних властивостей індивіда, формуванню його як економічно активної особистості, що задовольняє певні вимоги суспільства до якості робочої сили [13, с. 28].

Іншими словами, соціальна сфера включає галузі, підгалузі та види діяльності, об'єднані в групи за допомогою різних класифікацій. У рамках Всесвітньої торгової організації виділяється понад 150 видів послуг, класифікованих у 12 секторів: ділові, послуги зв'язку, будівельні і пов'язані з ним інженерні, дистриб'юторські, освітні, пов'язані і захистом навколишнього середовища, фінансові, охорони здоров'я,

соціального забезпечення, туризм, мандрівка, організація дозвілля, культурних і спортивних заходів, транспортні та інші, що не увійшли в перераховані [30, с. 55].

Згідно з літературними джерелами соціальна сфера являє собою сукупність установ і організацій невиробничого характеру, які надають послуги з охорони здоров'я, освіти, духовності, культури, соціальне забезпечення тощо. Водночас окремі фінансисти зауважують, що за такого розуміння виникають теоретичні суперечності й неправильні практичні орієнтири, оскільки за межами соціальної сфери залишається основна сфера життєдіяльності суспільства – виробництво [27, с. 17]. Дещо іншої думки з цього приводу дотримуються соціологи. Виходячи з особливостей соціальних відносин вони зазначають, що соціальна сфера – це відносини між історично й об'єктивно сформованими спільнотами людей [31].

Найбільш поширеною є трактовка соціальної сфери як комплексу сфер суспільного життя, що реалізують соціальні аспекти функції розширеного відтворення людини як продуктивної сили та як особистості. Аналітики, перш за все, до таких сфер звичайно включають сім'ю, освіту, науку, культуру, охорону здоров'я та інше. Ретроспективний аналіз літератури свідчить, що соціальні відносини при цьому трактуються надзвичайно широко, тобто як сукупність різних способів включення людей в суспільну сферу життєдіяльності: економіку, політику, різні складові духовної сфери, а також задоволення їхніх потреб та розвиток здібностей. Але, як вірно у свій час відмічала академік Т. Заславська, при такому підході соціальна сфера, по суті, отожднюється із самим суспільством [8, с. 54].

У сучасній літературі можна виділити декілька підходів до визначення соціальної сфери. Перший підхід, «традиційний», передбачає, що соціальна сфера (система) – це «система галузей, яка передбачає в сукупності одну із основних сфер виробництва – невиробничу сферу» [6, с. 747]. При цьому невиробнича сфера визначається як «комплекс галузей, як правило, що не виробляють безпосередньо матеріальні цінності. В більшості випадків це сфери, пов'язані із задоволенням нематеріальних потреб людини [6, с. 801]. Як видно, як критерій виділення соціальної сфери береться нематеріальний характер результатів її діяльності.

Другий підхід до визначення економічної сутності соціальної сфери робить акцент на соціальній значимості її галузей, а також на їхній ролі у формуванні якості та рівня життя людей, їх благополуччя та потреб [7, с. 160–163; 21, с. 371]. Соціальна сфера включає всю діяльність життя людини – від умов її праці, здоров'я і дозвілля до соціально-класових і національних відносин.

Поняття «соціальна сфера» має широке і вузьке значення, що обумовлено передусім етимологією слова «соціальний», яке є синонімом поняття «суспільний». Вживати термін «соціальний» в широкому розумінні доцільно при порівнянні суспільних процесів із природними. У спеціальному економічному значенні «соціальний» – поняття більш конкретне. Під со-

ціальними відносинами розуміють не всю сукупність суспільних відносин, а лише ту їхню частину, яка характеризує відносини різних груп людей та окремих індивідів за їхньою позицією в суспільстві, зокрема відносини розподілу [26, с. 95].

На нашу думку, соціальна сфера – це система суспільного життя, в якій реалізуються соціальні аспекти особистості.

У сучасному економічному словнику соціально орієнтована економіка визначається як економіка, функціонування якої передбачає, передусім, задоволення потреб людини, родини у матеріальних і духовних благах. С. Мочерний вважає, що «соціально орієнтованою економікою є народна економіка, що означає розвиток економіки в інтересах народу, та її модернізація – спосіб підвищення життєвого стандарту, що передбачає використання всіх типів і форм власності, всебічний соціальний захист населення й національне демократичне економічне планування» [5, с. 952].

Спрямування України та інших пострадянських держав на побудову соціально-орієнтованої економіки висуває на перший план соціальний контекст податкової політики. Хоча пріоритет державного регулювання у цій сфері, безумовно, належить бюджетній політиці, практика свідчить про те, що в ряді випадків для вирішення соціальних завдань більш доцільним і ефективним є використання податкових надходжень [18, с. 267].

Соціальна сфера являє собою сукупність видів діяльності, функціональним призначенням яких є надання соціальних послуг. Важливість таких послуг для окремої особи та держави загалом зумовила переважання в їх структурі так званого неринкового випуску, витрати на який покриваються за бюджетні кошти. Водночас обмежені фінансові можливості держави, зростання собівартості послуг, пов'язане з необхідністю використання новітніх технологій (наприклад, нових ліків, медичного устаткування, технічних засобів навчання тощо), та все більша диференціація попиту залежно від соціального статусу споживача спричинили швидкий розвиток ринкової складової соціальної сфери.

Пропорції й особливості взаємодії між ринковим і неринковим сегментами визначаються типом економічної системи, величиною грошових доходів населення, а також специфікою бюджетно-податкової політики, зокрема: рівнем перерозподілу ВВП через бюджет, співвідношенням загальнодержавних і місцевих податків, розміром соціального податку, наявністю різноманітних специфічних зборів (відрахувань підприємств на розвиток професійної освіти, внесків на обов'язкове медичне страхування та ін.), існуванням податкових преференцій для підприємств соціальної сфери (надання статусу неприбуткових організацій, пільг на оренду земельних ділянок і приміщень, пільг податку на додану вартість) тощо.

Податкова система є дієвим механізмом перерозподілу ВВП у соціальному, територіальному та галузевому аспектах, ефективним інструментом впливу держави на розвиток соціальної сфери. З одного боку, зростання величини податкових надходжень обумовлює збільшення доходів бю-

джету країни та дозволяє посилити його соціальну спрямованість. З іншого боку, відбувається поглиблення існуючих проблем, спричинене: відсутністю чітко визначених рамок державного втручання в соціально-економічні процеси та системного підходу до реформування податкової системи; недосконалим розподілом функцій центру та регіонів; посиленням впливу суб'єктивних факторів на процес адміністрування податків. Наявність цих проблем не дозволяє вийти на якісно новий рівень розвитку національної економіки, запровадити дієві механізми регіональної політики, підвищити якість життя населення [11, с. 52].

Відомий російський мислитель Н.І. Тургенєв відводив податку функцію соціального корелятора або регулятора. На його думку, податок є одним з основних факторів, що впливають на соціальний добробут країни.

Перший же, хто виділив і спробував осмислити регулятивну сутність податку, був англійський філософ Т. Гоббс, який надав податку функцію регулятора соціальної рівноваги в суспільстві. Податок з цього моменту перетворюється на форму участі окремої особи в житті суспільства. Найбільш суттєвим доповненням до вже наявного регулятивного значення податку, стало виділення його перерозподільчої функції. З XIX ст. податок починають оцінювати саме як інструмент перерозподілу суспільного багатства. Таким чином, до податку почали ставитися як до дійсного регулятора суспільного життя [18, с. 53].

В умовах сьогодення основною проблемою у фінансуванні суспільних потреб залишається раціональне використання бюджетних коштів на сферу соціально-культурних послуг. Враховуючи те, що ефективна соціальна система має забезпечувати гідний рівень життя та збереження життєвих стандартів за найменших витрат, актуальним є застосування у бюджетній практиці складання та виконання бюджету сучасних методик і прогресивних підходів підтверджених світовим досвідом [1, с. 190].

Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів. Під час його складання розробляються головні напрями формування й використання бюджетних коштів відповідно до завдань, які стоять перед суспільством на сучасному етапі його розвитку. Структура видатків бюджету свідчить про пріоритетність тієї чи іншої функції держави. Залежно від першочергових завдань розвитку економіки формується бюджетна політика держави, яка є підвидом економічної політики, а та, у свою чергу, як і соціальна, є складовою державної політики.

Утім, через обмеженість бюджетних ресурсів і неефективність їх використання багато проблем, які стосуються фінансування освіти, охорони здоров'я, духовного й фізичного розвитку, соціального захисту населення, залишаються нерозв'язаними.

Бюджет відіграє важливу роль у забезпеченні перерозподілу доходів із метою підтримання сприятливого соціального клімату в державі, соціального захисту населення, со-

ціального забезпечення найуразливіших його верств, зменшення майнового розшарування громадян, тобто він є важливим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення соціальної справедливості. Підвищенню ролі бюджету в соціальних процесах сприяє, зокрема, формування нового бюджетного механізму фінансування й регулювання розвитку освіти, охорони здоров'я, духовного й фізичного розвитку, завдяки чому збільшено бюджетне фінансування соціальних видатків [14, с. 38].

Бюджет відіграє провідну роль у фінансовому забезпеченні функціонуванні та розвитку соціальної сфери. Видатки соціального спрямування зведеного бюджету України у 2010 році становили 119,0 млрд. грн., що більше за аналогічний показник попереднього року на 28,4 млрд. грн. [2, с. 11].

До 2010 року включно частка видатків соціального спрямування у ВВП мала тенденцію до поступового збільшення. Зменшення цього показника у 2011 році пояснюється тим фактом, що упродовж 2008–2010 років унаслідок розгортання світової фінансово-економічної кризи через брак коштів Україна почала стрімко нарощувати борг. Так, у 2008 році дефіцит державного бюджету України становив 12,5 млрд. грн., у 2009 році – 19,9 млрд. грн., а у 2010 році – 64,4 млрд. грн. У той же час запозичені ресурси спрямовувалися не на відновлення реального сектора економіки, а більшою мірою на покриття дефіциту загального фонду державного бюджету, зокрема на виплату заробітної плати працівникам бюджетної сфери та на надання соціального захисту та забезпечення громадянам. Очевидно, що такий підхід мав великі ризики щодо забезпечення фінансової стійкості держави у середньостроковій та довгостроковій перспективі [29, с. 171].

Нині держава має зосередити увагу на розробці розумної довгострокової політики фінансування соціальної сфери, роль якої не завжди оцінюється однозначно. В перші роки незалежності окремі аналітики, експерти вважали, що видатки бюджету на соціальну сферу є безповоротними, і тому пропонували скоротити їх, а вивільнені кошти вкласти в реальну економіку. Втім, і тепер деякі автори доводять, що спрямування грошових ресурсів на соціальні блага руйнує основи ринкового механізму, адже тим, хто безпосередньо причетний до підприємництва (акціонерам, приватникам, споживачам) [4], залишається менше коштів. Такі й подібні пропозиції щодо фінансування соціальної сфери не сприяють розвитку інтелектуального капіталу, який є головною рушійною силою суспільства.

Соціальна спрямованість бюджету характерна не лише для України, а й для всіх європейських країн, США, Японії та інших, які давно зрозуміли, що соціальний консенсус забезпечує баланс інтересів різних верств суспільства. На жаль, в Україні такий баланс відсутній, співвідношення доходів багатих і бідних становить 30:1 (для порівняння: в європейських країнах – 6:1, в Китаї – 7:1) [16]. Це притому, що оптимальним вважається співвідношення 10:1. Великий розрив

між багатими й бідними веде до економічної кризи. Дослідження, проведене серед 24 європейських країн, у тому числі в Україні, засвідчило, що за рівнем сімейних доходів наша країна посідає передостаннє місце, а за довірою до влади й фінансових інститутів – останнє.

Згідно з даними Держкомстату за 2009 рік, номінальна заробітна плата зросла на 5%, а реальна – знизилася на 9,2%. Хоча номінальна заробітна плата підвищилася, її розмір є найнижчим серед пост соціальних країн. Так, у Польщі, Чехії вона становить 330–570 євро. Мінімальна заробітна плата в Україні – 907 грн., що аж ніяк не відповідає європейським стандартам. Що стосується мінімальної пенсії за віком, то вона також значно менша, ніж у окремих країнах колишнього СРСР. Із цього випливає, що соціальна політика залишиться неефективною доти, доки продуктивність праці не досягне європейського рівня. Нині продуктивність праці в Німеччині більш як у 6, а у Франції майже у 8 разів вища, ніж в Україні.

З метою недопущення деструктивних процесів одним з основних завдань уряду має стати скорочення розриву між багатими й бідними, доведення його до рівня європейських країн [19, с. 17].

Першочерговим завданням сьогодення є знаходження оптимального балансу між економічною та соціальною функціями податків. Надмірне оподаткування призводить до негативних наслідків (зниження ділової активності, посилення відчуженості людини, падіння темпів економічного росту та ін.), зменшує оборотний капітал господарюючого суб'єкта, чим позбавляє його коштів не тільки для розширеного відтворення, а й для простого відновлення авансованого капіталу, чим самим сприяючи розвитку бартерних операцій і процвітанню «тіньової» економіки. Недостатнє оподаткування є причиною посилення соціальної напруги в суспільстві, збільшення економічних ризиків і відтоку інвестиційних капіталів, погіршення якості людського капіталу та падіння продуктивності праці. І в першому, і в другому випадках кінцевим наслідком є скорочення податкових надходжень і збільшення бюджетного дефіциту [11, с. 53]. Жан-Батіст Кольбер, який увійшов в історію Франції як податковий реформатор за часів правління Людовіга XIV, відмічав, що мистецтво оподаткування зводиться до того, щоб «висмикнути в гусака як можна більше пір'я, але, щоб гусак при цьому якомога менше шипів» [20].

Нагальною необхідністю є перехід від політики простого наросування обсягів соціальних видатків до структурних реформ в соціальній сфері, пріоритетним напрямом яких має стати трансформація політики доходів, тобто перенесення акцентів з підтримки нужденного населення на створення передумов для розширення продуктивної зайнятості та забезпечення гідних умов праці. Це дозволить не лише підвищити рівень життя, але й сприятиме зменшенню майнового розшарування населення, створення численного середнього класу.

Не менш важливим пріоритетом соціальної політики є подальше реформування чинної системи соціального захисту,

що передбачає впорядкування системи пільг та їх подальшу монетизацію, подальше налагодження єдиної системи обліку громадян, які мають право на пільги, поглиблення адресності державної соціальної допомоги.

Соціальні видатки держави мають розглядатися не як видатки на «утримання» галузей соціальної сфери або вразливих категорій населення («видатки проїдання»), а як соціальні інвестиції в людський розвиток, які матимуть очевидний соціально-економічний ефект в майбутньому. Державні соціальні видатки спрямовуються на посилення соціальної орієнтації економічної системи в цілому: стимулювання економічного зростання, справедливий розподіл суспільних благ, забезпечення високого рівня життя населення, забезпечення гарантованого мінімуму освіти та медичних послуг, соціального захисту та розвитку ринку праці, досягнення соціальної стабільності та екологічної безпеки [23, с. 23].

Висновки

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що соціальна сфера є одним із об'єктів державного регулювання економіки. Сьогодні найважливішими завданнями у сфері соціальної політики є підвищення її ефективності, вдосконалення механізмів реалізації соціальної політики та раціональне використання фінансових і матеріальних ресурсів соціальної сфери для підвищення доходів і рівня життя населення.

Література

1. Алексеенко Л.М. Суперечності взаємодії елементів програмно-цільового методу в процесі бюджетування сфери соціально-культурних послуг / Л.М. Алексеенко, Б.С. Шулюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №4(119). – С. 190–197.
2. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за січень–червень 2010 року / Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Губенко В.В., Самчинська І.В., ІБСЕД «Проект зміцнення місцевої фінансової ініціативи», – USAID. – К.: 2010. – 136 с.
3. Важенин С.Г. Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса / С.Г. Важенин. – М.: Наука, 1984. – 172 с.
4. Гончарова С.Ю., Водницька Н.В. Соціальна відповідальність та роль компенсаційного пакета в її формуванні // Научные труды Дон. НТУ. Сер. Экономическая. – 2006. – Вып. 103–2. – С. 111–118.
5. Економічна енциклопедія: У трьох т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
6. Экономическая энциклопедия / Под ред. Л.И. Абалкина. М., 1999. – С. 747.
7. Жеребин В.М. Уровень жизни населения / В.М. Жеребин, А.Н. Романов. – М., 2002. – С. 160–163.
8. Заславская Т.И. Социология экономической жизни: Очерки теории / Т.И. Заславская, З.В. Рывкина. – Новосибирск: Наука, 1991.
9. Канин В.Г. Финансирование капитальных вложений в развитие инфраструктуры / В.Г. Канин. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 80 с.
10. Кочерга А.И. Народнохозяйственный комплекс и социальные проблемы / А.И. Кочерга, А.А. Мазараки. – М.: Мысль, 1981. – 271 с.

11. Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект. Монографія / За ред. С.І. Дорогунцова. – К.: Оріяни, 2005. – 400 с.
12. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку: Монографія / Під наук. ред. д.е.н., проф., акад. НАН України Б.М. Данилишина // К.: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2010. – 734 с.
13. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія / За наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина // РВПС України НАН України. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.
14. Лопушняк Г.С. Бюджетне фінансування соціальних видатків в умовах трансформації економіки / Г.С. Лопушняк // Фінанси України. – 2010. – №10. – С. 38–46.
15. Некрасов Н.Н. Региональная экономика: теория, проблемы, методы / Н.Н. Некрасов. – М.: Экономика, 1978. – 343 с.
16. Новікова Т.В. Бідність в Україні: [Електр. ресурс]. – <http://cpsr.org.ua/>
17. Плащинский Н.А. Инфраструктура и эффективность общественного производства / Н.А. Плащинский. – Минск, 1985. – 206 с.
18. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник. / Під редакцією д.е.н., проф. Іванова Ю.Б., д.е.н., проф. Майбурова І.А. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 492 с.
19. Полозенко Д.В. Розвиток соціальної сфери як важлива умова економічного зростання України / Д.В. Полозенко // Фінанси України. – 2010. – №10. – С. 15–20.
20. Пушкарева В.М. История финансовой мысли и политики налогов / В.М. Пушкарева. – М.: Инфра-М, 1996. – 191 с.
21. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Э.Б. Стародубцева. – 3-е изд. – М., 2001. – 371 с.
22. Рандылов Ю.Б. Социальная инфраструктура региона: проблемы развития (на примере Бурятской АССР) / Ю.Б. Рандылов, Ц.Б. Будаева. – Новосибирск, 1989. – 72 с.
23. Скулиш Ю.І. Бюджетне забезпечення соціальної сфери в Україні: оцінка ефективності та підходи до обґрунтування / Ю.І. Скулиш // Економіка та держава. – 2009. – №1. – С. 21–23.
24. Социальная инфраструктура: вопросы теории и практики / Отв. ред. А.И. Кочерга. – К.: Наук. думка, 1982. – 335 с.
25. Тощенко Ж.Т. Социальная инфраструктура: сущность и пути развития / Ж.Т. Тощенко. – М.: Мысль, 1980. – 260 с.
26. Третяк В.П. Вплив соціальної сфери на соціалізацію трансформації економіки України / В.П. Третяк // Актуальні проблеми економіки. – №5 (95). – 2009. – С. 94–98.
27. Тропіна В.Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства / В.Б. Тропіна. – К.: НДФІ, 2008. – С. 17.
28. Шарипов А.Ю. Социальная инфраструктура в концепции ускорения / А.Ю. Шарипов. – Новосибирск: Изд-во Новосибир. ун-та, 1990. – 112 с.
29. Щербина О.І. Взаємодія держави з міжнародними фінансовими організаціями як інструмент покращення стану соціальної сфери України / О.І. Щербина // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №3(118). – С. 170–174.
30. www.economy.in.ua
31. http://ebk.net.ua/Book/sociology/gorodyanenko_sotsiologiya/part2/2302.htm

З.Р. МАРЦЕНЮК,

аспірантка, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Економічна безпека країни в глобальному світогосподарському просторі

У статті здійснюється аналіз поняття «економічна безпека країни», зокрема як критерію ефективності економічної стратегії держави та основи її економічного зростання. Значну увагу приділено дослідженню загроз, що виникають на шляху забезпечення країнами їх економічної стабільності за умов глобалізації міжнародного економічного простору.

Ключові слова: економічна безпека, економічна стабільність, стратегія економічного розвитку, експансія, глобалізація.

В статье проводится анализ понятия «экономическая безопасность страны», в частности как критерия эффективности экономической стратегии государства и основы ее экономического роста. Значительное внима-

ние уделено исследованию угроз, возникающих на пути обеспечения странами их экономической стабильности в условиях глобализации международного экономического пространства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономическая стабильность, стратегия экономического развития, экспансия, глобализация.

The article made a comprehensive analysis of the concept «economic security of the country», particularly as determinant of effectiveness of national strategy and basis for its economic growth. Considerable attention was paid to the threats emerging to countries building their economic stability under conditions of the globalized international economic environment.